

хисту цієї категорії жертв війни приймається Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. Зокрема ст. 78 [[http://ru.wikisource.org/wiki/Женевская_конвенция_об_обращении_с_военнопленными_\(1929\)](http://ru.wikisource.org/wiki/Женевская_конвенция_об_обращении_с_военнопленными_(1929))] регламентувала ведення моніторингу з боку співробітників МКЧХ за умовами утримання полонених. Таким чином, процедура відвідувань, якої дотримувалася організація, була вперше зафіксована цим міжнародним договором. Дотримання цих процедур не було обов'язковим, за винятком одного фактора, який пізніше підтвердив свою значущість. Йдеться про можливість конфіденційних бесід із затриманими. Проте з огляду на недотримання сторонами ряду вимог Конвенції 1929 р. під час Другої світової війни, а також відсутність обов'язкової умови процедури відвідування, не дозволили МКЧХ отримати повну і об'єктивну картину моніторингу умов тримання.

Макаров І. М.

*Міжнародний гуманітарний університет,
викладач кафедри міжнародного права і порівняльного правознавства*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКУПАЦІЇ

До початку XX століття міжнародне право поділялося на дві частини – право війни і право миру. XX століття стало переломним у цьому відношенні стосовно питання про правомірність силового вирішення міжнародних суперечок. Сучасне міжнародне право забороняє не лише агресивні війни, а й застосування сили і погрозу силою в міжнародних відносинах, зобов'язуючи державу вирішувати свої суперечки виключно мирними засобами. Однак заборонити війни – це ще не означає виключити їх з міждержавних відносин.

Одним із наслідків війни є окупація території держави супротивника, яка тягне певні міжнародно-правові наслідки як щодо статусу території, так і визначення правових механізмів захисту та правового режиму населення цієї території. У міжнародному гуманітарному праві існує інститут, що регламентує правила поведінки держави-окупанта на окупованій території. Це інститут військової окупації, який включає в себе сукупність норм IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р., Додаткового Протоколу I 1977 р., Гаазької конвенції про закони і звичаї війни 1907 р.

Сучасний період розвитку інституту окупації розпочався з прийняттям у 1907 р. Гаазької конвенції про закони і звичаї війни. У IV Женевській конвенції 1949 р. інститут окупації трансформувався на основі загальної заборони воєн. Однак у кінці XX – на початку XXI століть, враховуючи сучасні тенденції розвитку збройних конфліктів, існуючі міжнародно-правові норми, що регулюють режим окупації, не повною мірою відповідають потребам захисту жертв війни.

Інститут військової окупації включає міжнародно-правові норми, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з приводу окупованих територій і регламентації режиму окупації на них. Зокрема мова йде про режим окупованих територій, права та обов'язки окупанта, правове становище цивільних осіб та їх власності тощо.

Під військовою окупацією розуміють тимчасове зайняття збройними силами однієї держави території (частини території) іншої держави і встановлення влади військової адміністрації на окупованій території. В умовах окупації цивільне населення й інші особи, що знаходяться під заступництвом, виявляються особливо беззахисними, тому міжнародне гуманітарне право прагне пом'якшити їх долю за допомогою спеціальних заходів, що обмежують свободу окупаційної влади у деяких питаннях (Буше-Сольньє Ф. Практический словарь гуманитарного права / Ф. Буше-Сольньє. – М.: МИК. – 2004. – С. 283–284).

У даний час існують значні прогалини у регламентації режиму окупації, які найбільш гостро проявляються у випадках довгострокової окупації сектора Гази, Західного берега та Голландських висот, окупації Іраку. Особливі обставини цих окупаційних режимів викликають необхідність досліджень перспектив у зміні міжнародно-правового режиму окупації.

На необхідність зміни режиму окупації впливають такі фактори: відсутність ефективної міжнародної регламентації переходу від збройного конфлікту до миру в контексті режиму окупації; зміна стратегії і тактики ведення збройних конфліктів; розширення участі ООН і повноважень інших міжурядових регіональних організацій у встановленні та підтримці миру; переміщення мотивацій до співпраці у забезпеченні колективної безпеки; прийняття рішень про втручання у внутрішні справи держав та необхідності виведення військ з окупованих територій на міжнародному рівні.

Певне значення у розвитку інституту окупації мають рішення міжнародних судів та інших міжнародних органів і організацій. Незважаючи на те, що судові рішення, у яких застосовувалися положення Гаазької конвенції 1907 р. і IV Женевської конвенції 1949 р. про режим окупації, є нечастими, деякі з них розвинули доктрину міжнародно-правового режиму військової окупації. Наприклад, у 2005 р. Міжнародний Суд ООН визнав, що у збройному конфлікті в Уганді були застосовані окупаційні сили у районі Ітурі в Конго, у той час як для встановлення режиму військової окупації не було приводу.

Незалежна міжнародна Комісія з Еритреї та Ефіопії з'ясувала, що не встановлювалася військова окупація на ділянках фронту між двома країнами, і Еритрея відповідальна за акти фізичного насильства щодо цивільних осіб і знищеного майна. Питання про застосування норм міжнародно-правового режиму окупації виникали перед Міжнародним трибуналом щодо колишньої Югославії (МТКЮ). Наприклад, у справі проти Налетіліча та Мартиновича Судова палата розглянула фактичні обставини, необхідні для визначення тривалості режиму окупації, і встановила, що деякі випадки військової окупації мали місце на території колишньої Югославії.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) у консультативних висновках, опублікованих у 2004 р. щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій палестинській території, заявив, що міжнародні стандарти прав людини повинні дотримуватися під час окупації.

Найбільш проблемними питаннями сучасного режиму окупації є: визначення обсягу повноважень і обов'язків окупаційних сил відповідно до сучасного міжнародного права; проблема збереження суверенітету окупованої території; можливі механізми забезпечення дотримання окупаційними силами своїх зобов'язань.